

hospodářské a sociální zvyklosti (s. 45 až 47, 52–59, 68–69, 93–98), druhotná migrace z Boratína do Argentiny a Spojených států (s. 48–49, 245–251, 290–292), místní vzpomínky na obě světové války (s. 71–88, 126–193), poválečná reemigrace (zejména) do Chotiněvsi na Litoměřicku (s. 205–242) nebo kulturní a náboženský život (s. 50–52, 61–68, 98–125, 203–205), vzpomínky „zdola“ vždy přinášejí něco nového. Velmi důležitá například byla striktní skupinová identifikace a následné dělení na religijním základě, v některých případech vedoucí až k opuštění obce (s. 46), později vystřídání dělením na základě nábožensky podmíněného vztahu k divadlu a zábavám vůbec (s. 61n.). Přitom je však otázkou, pramenilo-li asketické odmítání divadla a světských zábav skutečně z „amerikanizace“ volyňských protestantů, již autoři zřejmě přeceňují, či spíše z poměrně málo vzpomínaného vlivu zelowských přistěhovalců, nebo z jiných příčin. Náboženský život přitom hrál významnou úlohu i v prvním poreemigračním období, jak svědčí rychlá stavba chotiněvského evangelického kostela v letech 1950–1951, provedená navzdory nepřejícnému postoji státních orgánů (s. 236–239). Pro posuzování lidové držby statků a půdy a demografického vývoje je zase velmi přínosnou uvedená statistika (s. 265–286), ta ostatně vydatně pomůže i případným genealogům.

Zásadní informace, které recenzovaná monografie právě díky svému lokálně omezenému, nesumarizujícímu pojetí přináší, tímto výčtem nejsou ani zdaleka vyčerpány. Její cena je totiž v tom, co odborným etnologickým studiím zůstává cizí *de natura rei*, v písemném zachycení osobních prožitků a subjektivně vnímaného smyslu, ve skutečnostech, jež

nebývají sdělovány a na které se „dovede ptát“ jen málokterý výzkum. Měla by se proto stát podstatným pramenem pro každé další úvahy o českém vystěhovalectví na Volyň, o životě volyňských Čechů i o jejich poválečné reemigraci do vlasti.

Zdeněk R. Nešpor

Zygmunt Bauman: Globalizace
Praha, Nakl. Mladá fronta 1998,
157 s.

V relativně velmi krátké době od anglického vydání se českému čtenáři dostává do rukou další kniha původem polského autora Zygmunta Baumana: *Globalizace*. V současnosti emeritní profesor sociologie v Leedsu a ve Varšavě přichází s textem, který částečně navazuje na jeho předchozí práce: *Postmodern Ethics* (1993) a *Life in Fragments* (1995). Český čtenář nalezne některé podstatné souvislosti a odkazy v knize, autorem speciálně sestavené pro naše vydání, s názvem „Úvahy o postmoderní době“ (Nakladatelství Slon, 1995). Zvláště pak kapitoly I a IV, tj. „Postmoderní osobnostní vzorce“ a „Morálka bez etiky“ vykazují obdobné parametry výkladového přístupu.

Podívejme se nejprve na základní témata:

Pojem globalizace je u Baumana centrován k několika rozhodujícím tendencím, které lze souhrnně označit jako globalizační proces. Jeho součástí je jednak změna dosavadní lidské situace, vyznačující se tzv. „časoprostorovou kompresí“, jednak důsledky, které s sebou přinášejí nové fragmentace času a prostoru, a rovněž i odlišné vzorce spojování takto nově rozděleného sociálního pole.

„Globalizace nejen spojuje, ale i rozděluje:

rozděluje, právě když spojuje – příčiny rozdělávání zeměkoule jsou stejné jako ty, které podporují její sjednocování.“ (s. 8)

Jestliže pro globalizační procesy spojování platí „omezení“ na úrovni translačních prostředků komunikace – informační toky, kapitálové toky atp., pro rozdělávání platí jiná úměra: proces lokalizace, tj. připoutávání k určitému místu. Z toho pak plyne efekt obrácené vazby: to, co je na jedné straně možné chápat jako globalizaci, na straně druhé znamená lokalizaci. Pro autora má tento postup ještě jeden zajímavý důsledek: únik do globalizace pro ty, kdož mohou využít vysoké akcelerace „hi-tech“ a tím se stát zcela nedostupnými pro standardní prostředky kontroly, a to i na úrovni států a vlád.

Vcelku zjevná nerovnost v přístupu k hi-tech a s tím související vysoce selektivní interface k možnosti připojení na provoz a distribuci komodit, obzvláště pak těch vysoce ceněných, tj. především těch, které v sobě obsahuje ekonomický provoz globalizačních procesů, které obcházejí běžně dostupný režim, jenž v zásadě platí pro lokální formy translace, se tak velmi brzo stala hlavním stratifikačním faktorem postmoderní situace.

Pro „lokalizované“ tato situace přináší pouze sociální deprivaci a degradaci, neboť ve světě, který je v trvalém pohybu, je imobilita pouze trpěným stavem a nikoliv vhodnou alternativou k převládajícím transversálními procesům.

Takovéto pojetí globalizace vytváří nové „formátování“ některých, dosud výsadních, pojmů sociologie. Podívejme se nyní na některé z nich.

První kapitola práce je nazvána „Čas a třída“. V souvislosti s výše uvedeným pokračuje Bauman v analýze procesů poslední čtvrtiny tohoto století a chápe ji jako velkou válku za nezávislost na

prostoru. Jestliže se začalo prosazovat pojetí, podle něhož společnost patří těm, kdo do ní investují (A. J. Dunlap), pak je vcelku zřejmé, že válka o nezávislost na prostoru dostávala podobu sice postupného, ale zároveň důsledného vymaňování rozhodovacích center na teritoriálním omezení. Jinak řečeno: jednalo se o výstup z mezí lokality (s. 17).

Tím ovšem dochází k jevu, který je pro Baumana zcela podstatný: „Každý, kdo může z lokality utéci, může utéci od důsledků“ (s. 18). Význam tohoto kroku je dostatečně patrný: rozhodovací centra se odpojovají od lokálních vazeb a závislostí, aby mohla provádět nejefektivnější investice i za cenu poškození lokalit v případě, že projekt selhal. Důsledky pak nesla lokalita, tedy ti, kdož nejsou mobilní, nikoli transversální „globálové“.

V souladu s představou Paula Virilia dochází Bauman k závěru, že místo aby „vzdálenost byla objektivní, neosobní, fyzikální danost, stává se sociálním produktem“. Její délka se totiž neměří fyzikální veličinou pro vzdálenost, ale především dostupností nejrychlejších prostředků translace, s nimiž ji lze překonat. Tím se dosavadní omezení prostorových lokalit – státní hranice, kulturní či jazykové bariéry – stávají pouhým sekundárním důsledkem translačních rychlostí.

To je i důvod, proč lze chápat realitu „hranic“ jako zpravidla dostatečně fungující stratifikační jev. Pro globalizační elity je ovšem tzv. realita hranic téměř prázdným pojmem. Naopak, pro lokální komunity je realita hranic vícenásobným komplexem převrstvených modalit času a prostoru, z něhož není úniku.

Potom i chápání a případné testování kategorií blízko – daleko s sebou přináší značné riziko a úzkostné váhání.

Ti, kdož disponují prostředky vysokých translačních rychlostí, nevstupují

do těchto kategorií prostě proto, že je pomocí časové a prostorové komprese překračují. Ti druzí naopak nemohou provést žádnou adekvátní odpověď na pomalost své mobility, která je v tomto časovém a rychlostním teritoriu zcela handicapuje. Globalizační elita, elita mobility, „defyzikalizuje“ prostor, zavádí jakýsi mocenský stav beztlíže. Jde vlastně o spojitě nádoby: tam, kde se provádí důsledná de-teritorializace moci, tam se projevuje stále zřetelnější striktní struktura teritoria (s. 29).

Efekt tohoto postupu je zřejmý: dochází ke vzniku tzv. „vyučovací prostorů“.

Ve velkoměstech je budována celá síť budov a přilehlých prostor, která svojí strohostí, komplexem ochrany a zabezpečení, včetně elektronických kódů přístupu, vylučuje možnost jejího použití pro ty, kdož nepatří do elitní skupiny vlastníků přístupu, i když jde většinou o obyvatele stejného města. Je to jakási nová verze zákopové války, ve které jednoznačně platí pouze jedna finalita: totiž imperativ pro lokály: vstup zakázán.

Druhou kapitolu autor pojmenoval v návaznosti na první část: tedy jako „Válku s prostorem“. Jejím motivem je rozvedení problémů kontroly tzv. kartografických institucí, tj. bitvy o mapy. Podstatou tohoto kroku byla podle autora potřeba zajištění výkonné utility pro „zdaňující moc“. Proto je součástí „války s prostorem“ válka o právo kontrolovat kartografický úřad.

„Stále unikajícím cílem moderní války s prostorem bylo podřízení sociálního prostoru jedné jediné úředně schválené a státem sankcionované mapě.“ (s. 43)

Vynález malířské perspektivy umožnil přijetí jednoho centrujícího hlediska, s jedním podstatným odlišením: zavedením neosobního „oka“, tzn. od tohoto okamžiku nebylo podstatné, kde stojí ti,

co vidí, ale kde je onen centrující bod, z něhož lze vidět. Odtud už vedla krátká cesta ke „stejnému“: každý, kdo bude zastávat pozici v souladu s oním centrujícím bodem, bude prostorové vztahy vidět zcela shodně. Zavedení centrálních map jako centrujícího bodu je tak zároveň zavedením jednoho výkladového hlediska pro prostorovou orientaci. Moc kartografie znamená moc nad všemi případnými odlišnostmi a odchylkami, které jedna mapa učiní stejnými.

Tím se těžiště prostorové organizace, včetně kontextů blízko – daleko, posunulo od otázky „Kdo?“ k otázce „Odkud v prostoru?“. Důsledky tohoto posunu pak autor rozvádí po zbytek druhé kapitoly.

Za připomenutí stojí ještě jeden poznatek, totiž úvaha M. Croziera o „znejasňující“ cloně každé kolektivity, která si činí nárok na vládnoucí pozici. Jejím cílem je vytvořit kolem sebe linie nečitelnosti či neprůhlednosti tak, aby nebylo možné jedno přehledné použití.

Největší moc pak s ohledem na „clonu nečitelnosti“ mají „ty jednotky, kterým se podaří zůstat pro jiné jednotky zdrojem nejistoty“ (s. 46).

Obdobné pojetí lze nalézt v koncepci Panaoptika M. Foucaulta. Bauman ovšem provádí určité rozlišení a pracuje s odlišující verzí tzv. Databáze (podle M. Postera). Rozdíl je ovšem dosti podstatný: Panaoptikum umožňovalo separaci a kontrolu v jistých zřetelných liniích. Databáze kompletuje informace s velkým množstvím virtuálních a hypertextových odkazů, kde nevládnou žádné zřetelné linie zviditelnění: není tu možné vést zřetelnou linii odporu. Jedinou jistotou jsou sami lidé, kteří neustále zmnožují data o sobě samých, a to např. jenom pouhým používáním kreditní karty či mobilního telefonu.

Zatímco tak Panoptikum bylo podle autora zbraní proti rozdílnosti a odlišení, je Databáze jen jistým druhem „multi-tracku“ o tom, jakým převodem digitalizace jsme zahrnuti do řádu akceptovaných.

Problematika úpadku národního státu je tématem třetí kapitoly textu. Jejím obsahem jsou autorovy reflexe úpadku role a významu národního státu:

Především selhání kontrolních mechanismů na úrovni politického rozhodování, jehož důsledkem je situace, kterou poměrně přesně popisuje Claus Offe: politická síla se nyní stala problematickou. „*Plodnější než se ptát, co se má udělat, by mohlo být zkoumání, zda vůbec existuje někdo, kdo je s to vykonat, co je třeba.*“ (s. 84) Důsledek proniknutelnosti hranic – efekt translačních utilit globální elity – znamená, že svrchovanost nad územím je už pouze nominální, moc anonymní a její těžiště vyprázdněné. Bauman v tomto případě opět připomíná M. Croziera: totiž jeho zjištění, že veškerá strategie dominance spočívá v tom, zajistit dominantní straně co nejvíce manévrovací volnosti a svobody a svobodu rozhodování ovládané strany okleštit co nej přísnějšími omezeními (s. 85).

Strategie globálních elit je v zásadě shodná. Bauman v tomto případě uvádí dva zajímavé pojmy: „restratifikaci“ a „globalizaci“.

Oba pojmy jsou výsledkem nových „technologí rychlosti“, které propojují několik vrstev jinak zdánlivě samostatných a oddělených procesů: integrace a parcelování, globalizace a teritorializace.

Tato nová syntéza a rozptyl v jednom jediném, souběžně probíhajícím provozu globální mobility, tvoří neoddelitelnou jednotu „globalizačních“ a „lokalizačních“ tlaků. Restratafikace nově redistribuuje privilegia a deprivaci, bohatství a chudobu, svobodu a omezení. Jedná

se tak o dvě paralelní tendence, jež zcela nově formátují lidské dimenze prostoru. Virtuální prostor bohatství, majetku, svobody a možností je tak výlučnou doménou nových elit.

Z dané logiky plyne, že všemu pouze lokálnímu patří ten ochuzený a vysátý zbytek.

Čtvrtá kapitola knihy patří úvahám, které český čtenář v mírně odlišné verzi mohl sledovat ve výše zmíněném výboru Z. Baumana. „Turisté a tuláci“ patří do zájmové oblasti autora již delší dobu a jsou zařazováni do tzv. „Postmoderních osobnostních vzorců“. Zbývající dva členy této personální matrice tvoří hráč a zevloun. Východím tématem je zde možnost téměř okamžitého překonávání vzdáleností, čili situace, jako kdyby nám prostor byl jen a jen k tomu, abychom jej překonávali. Tím se smysl pro tzv. „přirozené hranice“ začal pomalu, ale jistě, slovy P. Virilia, v rozšířeném vztahu k realitě obrušovat rychlostí. Turista i tulák jsou pouhými konzumenty ve věku umělých saturací potřeb, jejichž naléhavost je dána snadností časo-prostorové komprese. Poptávce po konzumu je těžké odolat tam, kde se před ním není kde skrýt.

Poslední kapitola, „Globální zákony, lokální řády“ uzavírá autorovu argumentaci v režimu „továren na imobilitu“: tj. vězeňských systémů a modelu tzv. „prizonizace“. Prizonizace je totiž pravým opakem nápravy a jejím důsledkem pak neschopnost jedinců vřadit se zpět do běžného provozu. Bauman cituje příslušné pasáže z textu norského sociologa práva Thomase Mathiesena a v souvislosti s výše uvedenou prizonizací (pojem pochází od D. Clemmera) uvádí:

„*Za stávajících okolností je vězení spíše alternativou zaměstnání, způsobem, jak*

odbyt nebo neutralizovat značnou část obyvatel, jichž není zapotřebí ve výrobě, a pro které není práce, k níž by 'byli navraceni' (s. 131).

Tento stav je podle autora jistým důsledkem propojení triády, kterou lze popsat jako bezpečnost, zabezpečení a jistotu. Vycházejí z Freudova postřehu o přesunu úzkosti, tj. převodu určitých osobních svobod ve prospěch kolektivních jistot a bezpečí, lze očekávat, že výše uvedená triáda sklouzne do určitého obecného nápravného režimu. Důsledky tohoto režimu jsou mnohem citelnější pro ty, kdož se nemohou utéci do oblasti výdobytků globálních elit.

Eliminace nejistoty a hledání zabezpečení vytváří podmínky pro důsledné uplatňování různých variant nápravných režimů i mimo „tolerovaný“ rámec prizonizace. Nástupnické pojmy uvedené triády pak mění tento režim na novou triádu: omezování, odmítání a vylučování.

Výsledkem je stav, v němž globální elity překračují lokální omezení a vymaňují se z dosahu působnosti daného řádu. „...pořádek a řád jsou lokální, kdežto elita a zákony volného trhu, jichž se drží, jsou translokální“ (s. 145). Globální elity tak mají volnou cestu k dosažení stavu, v němž omezování pole nejistoty se nezadržitelně přesouvá všude tam, kde platí pouze lokální řád. Nové hradby vyloučení stanovují nový přístup k marginalizaci.

Závěr této kapitoly umožňuje poté autorovi konstatování, které předeslal v samotném počátku textu: totiž zjištění, že zcela konsekventní součástí „...globalizačního procesu je postupující prostorová segregace, separace a vylučování“ (s. 9).

Globalizační elity, dnes už natolik exteritorializované, že je nelze běžnými prostředky pro sledování časoprostoro-

vého pohybu zachytit, tak v souladu s poněkud pozměněnou Foucaultovskou koncepcí dohlížení, vyčleňují stále větší lokalizovanou většinu.

Její vyčlenění je ovšem současně její odsunutí: je to proces marginalizace v modu neviditelnosti, neboť probíhá prostředky, hraničícími svojí rychlostí translace s modem rychlosti světla. Na takto nastavených parametrech výkladu pak Bauman precizuje témata, jimž poté věnoval výše popsané kapitoly.

Tento text je vhodné považovat za nejen podnětný příspěvek k fenoménu globalizace, ale rovněž jako určitý „stimulační faktor“: iniciuje úvahy na témata, která uvedený proces doprovázejí. A lze jen dodat, že se nejedná o sekundární či banální obavy z toho, co nové formy „vylučování“ přináší.

Autorův text lze ovšem rovněž chápat jako výstražnou zprávu o nové separaci zavedených a pracně integrovaných pojmů sociologie.

Jiří Bystřický

Vlastivědný sborník Podřipsko

č. 10, 2000. Roudnice n. L., Podřipské muzeum Karla Rozuma – Společnost Podřipské muzeum 2000, 195 s.

Roudnické muzeum spolu se Společností Podřipské muzeum vydaly v roce 2000 devatenáctý svazek sborníku, který je věnován 100. výročí založení Podřipského muzea v Roudnici n. L. a 55. výročí ukončení druhé světové války. To se odráží i v náplni sborníku.

První část sborníku je věnována 100 letům Podřipského muzea. Uvádí ji příspěvek J. Štovička Karel Rozum – tvůrce Podřipského muzea v Roudnici n. L. Autor v něm nastínil životní osudy K. Rozuma a jeho činnost v roudnickém